

Nd. **747. Frumvarp til laga** [281. mál]

um breyting á lögum nr. 85 23. júní 1936 um meðferð einkamála í héraði.

(Lagt fyrir Alþingi á 97. löggjafarþingi 1975—76.)

1. gr.

I. kafli laganna, um sáttir, falli niður.

2. gr.

29. gr. orðist þannig:

Með dómsstörf í einkamálum, þar á meðal skipti, fógetaerðir, uppboð og þinglýsingar, fara sýslumenn í sýslum landsins, bæjarfógetar í kaupstöðum, sérstakir héraðsdómarar í sýslum og kaupstöðum, borgarfógetar, sakadómarar og borgardómarar í Reykjavík og lögreglustjórar á Keflavíkurflugvelli og í Hafnarhreppi. Meðdómendur sitja í dómi eftir reglum laga.

Rétt er öllum héraðsdómurum að halda dómþing utan lögsagnarumdæmis síns, ef það þykir heppilegt til upplýsinga í máli, enda valdi það ekki verulegum drætti á því, og greiði sá kostnaðarauka þar af, sem slíkrar dómsathafnar beiðist.

Sá, sem settur er til að dæma ákveðið mál, skal kveða upp dóm á heimili sínu, nema dómsuppkvaðning í því lögsagnarumdæmi, þar sem mál var flutt, valdi hvorki kostnaðarauka né drætti á dómsuppsögn.

3. gr.

Í 42. gr. falli niður 4. og 5. töluliður 1. málsgreinar.

4. gr.

68. gr. orðist þannig:

Ef dómari telur sakarefnið eiga að sæta úrlausn annars héraðsdómstóls, skal hann vísa því þangað með úrskurði og senda þeim dómstóli skjöl málsins ásamt staðfestu endurriti þess, sem um málið segir í bókum embættis hans. Ef sá dómari, sem mál fær, telur það ranglega til sín sent, skal hann leggja þetta atriði í úrskurð þeirrar lögréttu, sem hans lögsagnarumdæmi heyrir til, og kveður hún upp úrskurð, þegar báðum dómurunum hefur verið gefinn kostur á að láta í ljós sitt álit.

5. gr.

105. gr. orðist þannig:

Við þingfestingu skal sækjandi leggja fram stefnu með árituðu birtingarvottorði, nema engin stefna hafi verið birt, skriflega greinargerð sína ásamt aðilaskýrslu, ef óskað er að leggja fram slíka skýrslu, svo og þau skjöl, er málatilbúnað hans varða og hann byggir kröfur sínar annars á. Í greinargerð skal greint frá aðilum, málflytningsumboði, sem veita má fleiri en einum löghæfum manni, kröfum, málsástæðum og öðrum atvikum, ef þess þarf til að sambengi málsástæðna sé ljóst, svo og framlögðum sönnunargögnum. Sé þess óskað, að dómari taki munnlegar skýrslur um atvik málsins, skal þess getið, og nefnd þau sýnileg sönnunargögn, sem enn er talið, að þurfi að afla.

Dómari getur veitt sækjanda frest til að leggja fram greinargerð, aðilaskýrslu og sönnunargögn skv. 1. mgr., ef aðilar eru á það sáttir eða ef hann telur sækjanda ekki verða krafinn um skjöl þessi þá þegar eða hann má ekki lengja þingið að þessu sinni.

6. gr.

106. gr. orðist þannig:

Verjanda skal veita hæfilegan frest til að taka afstöðu til krafna sækjanda og kanna fram komin gögn. Honum er heimilt með sama hætti og sækjanda að leggja fram skriflega greinargerð og aðilaskýrslu, svo og sönnunargögn. Ef verjandi kys að tjá sig munnlega um málið án þess að leggja fram skriflega greinargerð eða aðilaskýrslu, er honum það heimilt, og skal þá dómari bóka kröfur hans og ágrip helstu málsástæðna, ef mál hans er ekki dómtekið þá þegar.

Ef aðilar máls eiga forræði á sakarefninu, skal dómari leita sátta með þeim. Gerir hann það venjulega, þegar verjandi hefur tjáð sig um málið skv. 1. mgr., en ella, þegar hann telur það líklegt til árangurs. Dómsátt skal vera skrifleg. Dómsátt er löglegur aðfarargrundvöllur, nema hún sé ekki að lögum gildur samningur eða fullnægi ekki formkröfum réttarfars.

7. gr.

110. gr. orðist þannig:

Ef mál skal flytja skriflega, má dómari veita aðilum frest til að afla skjala og annarra sýnilegra sönnunargagna, ef nauðsyn þykir til vera, enda skal að jafnaði ekki taka munnlegar skýrslur, fyrr en þeim þætti gagnaöflunar er lokið. Báðum aðilum ber að nota sama frest jöfnum höndum til gagnaöflunar, eftir því sem við verður komið. Þegar dómari telur aðila hafa haft nægan gagnaöflunarfrest, skal gefa þeim kost á að fá teknar á dómþingi skýrslur aðila, vitna og mats- og skoðunarmanna. Skal það að jafnaði gert á einu þingi. Þó má taka skýrslur, meðan öflun sýnilegra sönnunargagna fer fram, ef það þarf að gera í öðru lögsagnarum-dæmi, ef sá, sem skýrslu skal gefa, er ekki skyldur til að koma fyrir dómara aðal-máls eftir 124. gr., eða ef hann verður fjarverandi vegna lögmætra forfalla, þegar þing verður háð til skýrslutöku.

Lögmæt forföll eru:

- a. Sjúkdómur aðila sjálfs, vitnis eða mats- og skoðunarmanna, heimamanna þeirra eða annarra, er þeir þurfa að annast eða leita læknishjálpar.
- b. Veður, torfærur eða önnur óviðráðanleg atvik.
- c. Vinnumissir eða tjón á atvinnu eða öðrum hagsmunum.
- d. Embættis- eða sýslunarstörf, sem fyrirfram eru ákveðin og þola ekki bið.
- e. Áður ákveðið dómþing.

Veita má frest til að afla frekari gagna, eftir að öflun þeirra er lokið skv. framansögðu, einnig eftir að sókn og vörn er byrjuð, ef ekki hefur áður verið unnt að afla þessara gagna eða skort hefur á leiðbeiningar frá dómara. Aldrei má þó veita fresti, þótt þess sé beiðst ágreiningslaust af aðilum, nema nauðsyn beri til og líklegt sé til árangurs, enda hafi aðili ekki haft nægilega fresti áður.

Staðhæfingar um málsástæður og mótmæli skulu jafnan koma fram jafnskjótt og tilefni verður til. Annarskostar má ekki taka slíkar yfirlýsingar til greina, nema gagnaðili samþykki eða aðili virðist hafa þurft leiðbeiningar dómara, en ekki fengið hana.

Eftir að öll gögn eru komin fram, fer fram sókn og vörn máls. Af hálfu hvers aðila má leggja fram málf lutningsskjöl tvívegis. Þó getur dómari leyft að leggja fram fleiri málf lutningsskjöl, ef skort hefur á leiðbeiningar hans til aðila. Um fresti til sóknar og varnar fer eftir framanskráðu, eftir því sem við á.

8. gr.

111. gr. orðist þannig:

Ef mál skal flytja munnlega, má veita fresti til að afla sýnilegra sönnunargagna eftir sömu reglum og greindar eru í 110. gr. Um öflun munnlegra skýrslna, meðan þeir frestir standa, fer eftir sömu grein.

Þegar lokið er öflun gagna skv. 1. mgr., ákveður dómari, hvenær fram skuli fara skýrslutaka á dómþingi og munnlegur flutningur máls. Skal þetta að jafnaði fram fara í einni lotu. Um þinghaldið skal tilkynna aðila eða umboðsmanni hans með hæfilegum fyrirvara. Ákvörðun dómara um þetta atriði verður ekki skotið til æðra dóms.

3. mgr. 110. gr. gildir einnig um munnlega flutt mál.

9. gr.

Í 118. gr. 4. mgr. breytist 9. gr. í 110. gr.

10. gr.

Í 124. gr. 2. mgr. breytist 9. gr. í 110. gr.

11. gr.

190. gr. 2. mgr. orðist þannig:

Úrskurðir skulu vera skriflegir og má skrá þá í þingbók. Þar skal greina niðurstöðu í ályktunarorði án forsendna.

Í fógeta-, skipta- og uppboðsmálum, svo og þinglýsingarmálum, skal þó láta forsendur fylgja ályktarorði, ef aðili krefst þess og dómari telur ástæðu til, enda sé um að ræða úrskurð, sem felur í sér lokaákvörðun dómara um ágreiningsefnið.

12. gr.

192. gr. a bætist í lögina og hljóði þannig:

Ef deilt er um staðreyndir, sem fram eru bornar sem málsástæður og dómendur eða aðilar telja þörf sérkunnáttu í dómi, skal dómari skipa 2 meðdómsmenn, sem slíka kunnáttu hafa. Taka þeir að jafnaði sæti í dómi, áður en þing er háð til munnlegra skýrslugjafa, en dómari getur þó kvatt meðdómsmenn til fyrr. Heimilt er að meðdómsmaður sé einn fram að munnlegum flutningi máls eða töku skriflega flutts máls til dóms.

Ef mál er umfangsmikið eða sakarefni mjög mikilvægt frá almennu sjónarmiði eða fyrir aðila, er dómara rétt að kveðja til annan embættisdómara, sem sitji í dómi með einum sérfróðum meðdómara, eða tvo embættisdómara. Til kvaðningar embættisdómara þarf dómari þó samþykki forstöðumanns embættis.

Er meðdómari hefur tekið sæti í dómi, hefur hann þaðan í frá í því máli sömu réttindi og skyldur og hinn reglulegi dómari.

Þegar meðdómari tekur í fyrsta sinn þátt í dómsstörfum við héraðsdómstóla landsins, skal hann undirrita í þingbók drengskaparheit um, að hann muni jafnan gegna slíkum störfum af samviskusemi og óhlutrægni og fara í öllu að lögum.

Héraðsdómari ákveður greiðslur til meðdómara, en dómsmálaráðherra getur kært ákvörðunina til lögréttu.

13. gr.

193. gr. 1. mgr. orðist þannig:

Dómar skulu vera skriflegir og í þeim vera dómsorð ásamt forsendum.

Í forsendum skal greina:

- a. Nöfn, heimili og nafnúmer aðila.
- b. Númer máls skv. þingbók.
- c. Stað og stund, þegar dómur er upp kveðinn.
- d. Dómtökudag.
- e. Nöfn dómenda, og hver þeirra er dómsformaður, ef dómur er fjölskipaður, svo og starfsheiti meðdómara.
- f. Fyrri úrskurði og dóma um atvik málsins.
- g. Kröfur.
- h. Helstu rök fyrir niðurstöðu dómara.
- i. Réttarfarssektir.
- j. Málskostnað.

Í dómsorði skal greina:

- a. Sýknu, þegar sýknað er með öllu af efniskröfum.
- b. Aðalniðurstöðu máls, þ. á m. þess, sem fullnægja má með aðför.
- c. Aðildareið.
- d. Aðfararfrest, nema óþarft sé að lögum.

Dómar skulu vera stuttir og glöggir. Þegar þeir eru samdir, skal haft í huga, að aðilar geti með aðstoð umboðsmanna sinna séð, hvaða rök liggja til niðurstöðu dómara, en í dómi skal ekki rekja atvik, málsástæður eða lagarök, sem aðilum má vera kunnugt um.

14. gr.

XVI. kafli, um sjó- og verslunardóm, falli niður.

15. gr.

Lög þessi öðlast gildi 1. janúar 1978.

Þá falla niður:

Lög nr. 35/1914 um mælingu og skrásetningu lóða og landa í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur, 5., 6. og 7. gr.

Lög nr. 16/1951 um mælingu og skrásetningu lóða og landa í lögsagnarumdæmi Akureyrar, 11., 12., 13. og 14. gr.

Lög um landamerki o.fl., nr. 41/1919, sbr. lög nr. 69/1954 og nr. 29/1965 um breyting á þeim lögum, II., III. og IV. kafli.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Réttarfarsnefnd hefur samið lagafrumvarp þetta, og lét hún fylgja því svohljóðandi greinargerð:

Frumvarp þetta er eitt 5 frumvarpa, sem réttarfarsnefnd hefur samið og mynda eina heild að því leyti, að þeim er ætlað að stuðla að réttarbótum í samræmi við skipunarbréf nefndarinnar frá 6. október 1972. Heildaryfirlit um störf nefndarinnar kemur fram í athugasemdum við frumvarp til lögréttulaga, og er vísað til þess um almenn atriði yfirleitt. Nefndin hefur með tillögum sínum fyrst og fremst stefnt að tvönnu: hraðari meðferð dómsmála og meiri aðskilnaði dómsvalds og framkvæmdavalds. Í þessu frumvarpi, sem fjallar um breytingar á lögum nr. 85/1936 um meðferð einkamála í héraði, felast aðallega svofelld nýmæli:

Sáttanefndir verði lagðar niður, en öll sáttastörf falin dómurum.

Tekinn verði upp aðalflutningur mála, þar sem fram komi þær skýrslur, sem gefa á munnlega, og síðan fari munnlegur flutningur fram í beinu framhaldi af því.

Úrskurðir verði að jafnaði án forsendna og dómur verði styttr frá því, er nú er algengast.

Ýmsir sérdómstólar verði lagðir niður: sjó- og verslunardómur, merkjadómur í Reykjavík og á Akureyri og fasteignadómur aðrir.

Þá eru í frumvarpinu ákvæði um einstök atriði, sem eiga að stuðla að glöggum reglum, en um sum þessara atriða er stuðst við venjur, sem skapast hafa, t.d. um skriflegar greinargerðir og aðilaskýrslur.

Athugasemdir við einstakar greinar frumvarpsins.

Um 1. gr.

Með tilskipunum 1795 og 1797 var svo fyrir mælt, að leita skyldi sátta, áður en mál væru borin undir dómstóla. Þetta hefur vafalaust stuðlað að hraðari meðferð ágreinings á sínum tíma, en nú eru ákvæðin um sáttanefndir þýðingarlítill. Í DÓMSMÁLASKÝRSLUM ÁRIN 1969—71, sem Hagstofa Íslands gaf út 1975, eru upplýsingar um sáttamál (tafla 16). Þar segir, að afgreiddar sáttir hafi verið 121 árið 1969, 50 árið 1970 og 63 árið 1971, langflestar í Reykjavík. Þegar haft er í huga, að þessi ár voru afgreidd einkamál 7393, 5409 og 5282 eftir sömu skýrslum, verður ljóst, hve þýðingarlítill starfsemi sáttanefndanna er nú. Í eml. (þ.e. lögum nr. 85/1936) er mælt fyrir um skilyrði þess, að gengið verði fram hjá sáttanefnd, og leiðir nokkra óvissu af þessum skilyrðum í sumum málum. Þykir einfaldast að fella ákvæðin um sáttanefndir niður, en taka efni nokkurra ákvæða í I. kafla eml. upp í aðrar greinar laganna.

Um 2. gr.

Þessi grein felur í sér óverulega breytingu á gildandi ákvæði, en fellt er brott, að sérstök ákvæði skuli vera um dómendur í fasteignamálum, enda leggur réttarfarsnefnd til, að fasteignadómstólar verði afnumdir.

Um 3. gr.

Hér er einungis lagt til, að fellt verði niður það, sem nú segir í 42. gr. um bækur sjó- og verslunardóms og fasteignadómstóla utan Reykjavíkur.

Um 4. gr.

Nú segir í 68. gr., að dómari skuli vísa máli frá sér, ef hann telur það eiga að sæta úrlausn annars dómstóls. Lagt er til, að ekki komi til frávísunar máls og tafa, sem því fylgja, heldur skuli dómari senda það þeim dómstóli, er það ætti að réttu að vera hjá.

Um 5. gr.

Hér eru ákvæðin um skjöl, sem fram skal leggja við þingfestingu, gleggri en í gildandi lögum, m.a. er hér talað um greinargerð og aðilaskýrslur, sem venja er að leggja fram, en lög frá 1936 nefna ekki.

Um 6. gr.

Í þessari gr. er, eins og í 4. gr., um að ræða breytingar í samræmi við venjur um framlagningu skjala, og í 2. mgr. eru tekin ákvæði um sáttir, sem að mestu eru í samræmi við efni 16. gr. laganna, eins og hún er nú, en réttarfarsnefnd leggur til, að hún verði felld úr gildi ásamt öðrum gr. í I. kafla.

Um 7. gr.

Hér er fjallað um breytingu á 110. gr. eml., og kemur fram í greininni eitt af meginatriðunum í tillögum réttarfarsnefndar um hraðari málsmeðferð. Lagt er til, að munnlegar skýrslur séu teknar að mestu í einu lagi og að það gerist, eftir að

skriflegra gagna hefur verið aflað. Þó má, eins og nú er algengast, taka munnlegar skýrslur fyrir, ef sérstaklega stendur á. Fyrirmynd þessa nýmælis er fengin frá Svipjóð, og telur réttarfarsnefnd líklegt, að með réttri framkvæmd muni það stuðla að verulegum flýti við málsmeðferð. Í 7. gr. frv. eru einnig tekin upp ákvæði um það, hvað teljist lögmæt forföll, en um það segir nú í 9. gr. eml.

Um 8. gr.

Þessi grein, sem fjallar um munnlegan málf lutning, er hliðstæð 7. gr., en hún er um skriflegan flutning.

Um 9. og 10. gr.

9. og 10. gr. varða þá breytingu, að 9. gr. eml. er felld niður, en ákvæði um það, hvað teljist lögleg forföll, sett í 110. gr.

Um 11. gr.

Hér er lagt til, að felld verði úr lögum skylda til að láta forsendur fylgja úrskurðum. Þessi breyting mundi, að álitni réttarfarsnefndar, stuðla að því að tími dómara færi síður í þarflítil verk. Úrskurður er oftast um minni háttar atriði, ekki sist réttarfarsatriði, og skiptir mestu, að hann sé fljótt upp kveðinn. Sérstöðu hafa úrskurðir í fógeta, uppboðs og skiptamálum, því að þeir eru oft lokaákvörðun dómara í máli og því hliðstæðir dómum í almennum einkamálum. Af þeim sökum er lagt til, að forsendur fylgi þeim, ef aðili krefst eða dómari telur það rétt. Um úrskurði er fjallað í 53. gr. frv. til lögréttulaga, og er þar einnig lagt til, að lögréttuúrskurðir verði án forsendna.

Um 12. gr.

Hér er lagt til, að aftan við núverandi 192. gr. komi ný grein, 192. gr. a, þar sem ákvæði verði um meðdómendur. Nú segir lítið um þá í eml. annað en að þá megi kveðja til í vissum tilvikum. Skál það gert í málum út af verslunarskiptum kaupmanna o.fl. ef sérþekkingar er þörf. Fer málið þá í sjó- og verslunardóm, enda er ákvæðið í 200. gr. eml., sem er í XVI. kafla laganna (um sjó- og verslunardómsmál). Í sömu grein segir síðan: „Einnig getur héraðsdómari, ef honum þykir þess þörf, kvatt til sérfróða menn til að fara með og dæma mál um önnur teknisk atriði, svo sem húsbýggingu, meiri háttar mannvirki önnur o.s.frv.“ Ítarlegri ákvæði um meðdómendur eru í II. kafla laga um meðferð opinberra mála nr. 74/1974. Efni 12. gr. er í samræmi við venjur, sem skapast hafa um framkvæmd áðurgreinds ákvæðis í 200. gr. eml.

Um 13. gr.

Það sem hér segir um efni dóma er að mestu í samræmi við venjur, en í niðurlagi greinarinnar er reynt að stuðla að því, að dómur séu styttr frá því, sem nú er algengast. Er tekið fram, að þá skuli semja með aðila máls í huga, en aðilar þekkja að sjálfsögðu atvik, málsástæður og lagarök. Það sýnist fullkominn óþarfi að lengja dóma í því skyni, að þeir megi vera öllum ljósir um einstök atvik, einnig þeim, sem ekkert þekkir áður til málsins. Sárasjaldgæft er, að aðrir en aðstoðarmenn þeirra lesi dóma, nema þeir fari til Hæstaréttar, en æði fyrirhafnar-samt að semja alla dóma með hliðsjón af hugsanlegu málskoti.

Um 14. og 15. gr.

Í 14. og 15. gr. felast tillögur um fækkun sérdómstóla. Réttarfarsnefnd telur, að lengra beri að ganga í því efni, þótt ekki sé réttur staður til þess í frv. Rök þau, sem að álitni nefndarinnar, vega þyngst, þegar þessi tillaga er gerð, eru þessi: Sér-dómstólar skapa stundum óvissu um, fyrir hvaða dómstól skuli leggja mál og þetta

getur þá eða síðar leitt til tafa. Sérdomstólar gera oftast óhjákvæmilegt, að dómur sé fjölskipaður, einnig í smámálum, þar sem þess er engin þörf. Þetta leiðir oft til tafa. Sérdomstólar byggja oft á sjónarmiðum, sem eru ekki hin sömu og ella í störfum dómstóla, enda er beinlínis til þess ætlast, að sérstakri þekkingu sé beitt í störfum þeirra. Þetta getur leitt til misræmis í dómvörslunni í landinu og er þá í ósamræmi við jafnréttisreglu þá, sem eðlilegt er að gildi. Oft er sagt, að þörf sé sérdomstóla til að hraða málum. Þetta gæti leitt til þess, að tiltekinn málaflökkur fengi hraðari meðferð en aðrir, og er það út af fyrir sig ósamrýmanlegt jafnréttisreglunni. Þó að sérstakar aðstæður geti réttlætt viss frávik í þessu sambandi, röksemdin varðar sérkunnáttu dómenda. Vegna rúmra heimilda, sem nú þegar eru verður að fara afarvarlega í slíkri mismunun. Réttari leið væri að gera ráðstafanir til að hraða öllum dómsmálum, eins og tillögur réttarfarsnefndar stefna að. Ýmis rök má færa fram því til stuðnings, að sérdomstólar eigi að vera til. Mikilvægasta fyrir hendi og verða það enn frekar, ef þetta frv. og aðrar tillögur réttarfarsnefndar ná fram að ganga, má skipa sérfróða meðdómsmenn í einstök mál, þegar sérkunnáttu er þörf. Er þar með fallin brott ástæða til að hafa sérstaka dómstóla með föstum sérfræðingum.